

ARCHIVE COPY

Please return.

Հրատարակութիւն Ամերիկահայոց Արեւելեան Թեմի Ազգային Առաջնորդարանի
A Publication of the Prelacy of the Armenian Apostolic Church of America

Volume VII, Number 5
September 1984

ԳԼԱԶՈՐԻ 700-ԱՄԵԱՅ ՅՈՒՅԵԼԵԱՆ

Հայաստանի Հանրապետութիւնը՝ իր Կառավարութեան, Գիտական Կաճառին, Պետական Համալսարանին եւ այլ բարձրագոյն ուսման, մշակութային եւ գիտական հաստատութեանց ու ժողովուրդին անունով՝ 1984-ը յայտարարած է Գլաճորի Համալսարանին հիմնադրութեան յորեկինական տարի եւ, թէ՛ Մայր Հայրենիքի եւ թէ՛ արտասահմանի մէջ մամուլով եւ հրատարակային պաշտօնական ելոյթներով պիտի նշուի 700-ամեակը հայոց համալսարանին, որ ոչ միայն կը համապատասխանէր վերածնունդ յառաջացրող միջնադարեան Եւրոպական համալսարաններուն, այլեւ, աւելին ըլլալով, եղած էր կեդրոն՝ հոգեւոր, մշակութային եւ քաղաքական զարգացման գծով, արժանանալով գալուց սերունդներու երախտագիտութեան եւ ջերմ ու խորունկ սիրոյն:

ԽՄԲ

Monastery of Tanahat (Gladzor)

THE TORCH LIT AT GLADZOR

by Khachig Tololyan

In the vast holdings of the British Museum there is an Armenian manuscript whose colophon, roughly translated, reads thus: "This was copied in the Armenian year [1321 AD], in bitter times that lacked all goodness, when the nation of the archers [the Mongols — KT] held the Armenian and Georgian peoples in tyranny, in the reign of the Georgian king Kourken and our king Levon, during the Catholicosate of our lord father Constantine, when [...] was general of the armies and [...] was lord of this province, and when the holy and felicitous rhetoricians Tavit and Yesayi directed and taught at this renowned, holy monastery and university of Gladzor ... [Written by] the sin-steeped and unworldly Geryon, servant of the Word."

This is the first reference in our manuscript tradition to the university at Gladzor (or Klatzor), which had opened its doors sometime between 1280 and 1284 AD. During 1984 we celebrate the seven hundredth anniversary of this major Armenian institution of higher learning.

To commemorate the founding of Gladzor is, of course, more than just a gesture of remembrance towards a once-great, now-defunct institution of higher learning, no matter how important its contributions were to Armenia's intellectual life — though they were very great indeed. To give just one example, the reason that we have available to us today Yeznig Goghpatsi's *Yeghdz Aghantotz*, the crowning text of *krapar* prose, is that at Gladzor the copyist Looser made the only manuscript of it still extant. But to celebrate Gladzor is also to pay tribute to the spirit of dedication to learning and education that flickers on through the darkest nights of Armenian history — of which there have been all too many.

To appreciate the full achievement of Gladzor it is useful to recall the development of teaching and education in the ancient world. The first learning relationships were those of the apprentice and the master, the student and the tutor. Philosophy was personally taught by the likes of Socrates. His student, Plato, instructed via dialogue and informal lecture to small groups at his Academy in Athens, where Aristotle later formalized the academic lecture, and where the generation that followed him began to work towards the creation of a multi-disciplinary university. These developments were cut short by the upheavals that came to the Hellenic world after the death of Alexander the Great; while learning still flourished in places such as the Library of Alexandria, proto-universities did not. After Christianity became the predominant religion of both Armenia and the Roman empire, theology became a major discipline in some towns and monasteries, but to get a thorough education in all the disciplines recognized by the Christian world

(Cont. on page 2)

ԳԼԱԶՈՐԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ

ԵՒ ԱՆՈՐ ՀԻՄՆԱԳԻՐՆԵՐԸ

Միջնադարու հայկական դպրութեան մեծ կեդրոններէն մէկն էր Գլաճորի Համալսարանը: Պատմութեան մէջ ունեցած ենք ուսումնական այլ կեդրոններ՝ Վաղարշապատի, Անիի, Կարսի, Տաթևի, Սանահինի, Հաղբատի, Դրազարկի, Ակնբերի եւ այլ վայրերու մէջ, բայց քիչ բան գիտենք անոնց մասին: Գլաճորի մասին, ընդհանրապէս, նախաինստանական կարգադրութեամբ՝ շատ տեղեկութիւններ պահպանուած են:

Գլաճորի համալսարանը լինովին կը համապատասխանէր Միջնադարու Եւրոպական համալսարաններուն, որոնք մեծ դեր կատարեցին վերածնունդի յառաջացման մէջ:

Սակայն, Գլաճորի համալսարանը, Եւրոպական առումով եւ մակարդակով ուսումնական բարձրագոյն հաստատութիւն մը ըլլալէն զատ, եղած է նաեւ քաղաքական կեդրոն՝ հայ լեզուի եւ Ազգ. մշակոյթի ինքնուրոյն զարգացման պայքարի գծով:

Գլաճոր անունը կուգայ անոր խոր ձորի եզերքը կառուցուած ըլլալու հանգամանքէն: Միջնադարուն, այս անունով կային երկու վանքեր, Մուշի Ս. Ղազարու կամ Առաքելոց վանքը ուր ուսեր եւ աշխատեր էին ներսէս Մշեցիին եւ Եսայի Նչեցիին, իսկ միւսը՝ Միւնեաց Վայոց Ձորի Աղբերաց վանքը:

Աղբերաց վանքի ուսումնարանին հիմնադիրը եղած է ներսէս Մշեցիին, որ կոչուած է նաեւ ներսէս Տարօնեցի կամ ներսէս Գլաճորցի:

Ան Մշոյ Առաքելոց վանքին ուսումնական ընթացքը աւարտելէ ետք, աշակերտած է նաեւ Վարդան Արեւելցիին՝ իոր Վիրապի մենաստանին մէջ, եւ անոր մահէն ետք՝ 1271-1279, վարած իոր Վիրապի դպրոցը:

(Շար: էջ 2)

GLADZOR: ALMA MATER

by Gevorg Abgarian

I must start my talk on the University of Gladzor with the "Chronikon" (Chronicle) by the famous Greek chronicler Eusebius of Caesarea. He compiled 17 centuries ago the world's first chronology that was lost in the succeeding centuries. The Armenian translators had got possession of the book and translated it from Greek into Armenian 1500 years ago. Now the scientists of the world rely on the Armenian translation of that writing. The Armenian version has gone through several translations into Latin and German, now available all over the world. Today those visiting the Mesrop Mashtots Matenadaran in Yerevan can set eyes on the renowned work, bearing the unpretentious inscription "Manuscript number 1097". It is the only copy of the 5th century philosopher Yeznik Koghbatsi to have reached us.

Though the translator is anonymous yet his erudition is evident. Every line of the book is illustrative of the translator's scholarly mind. Only a highly educated intellectual versed in Greek, the most prestigious scientific language of those days, could translate such an intricate chronological text as the "Chronikon". The question is: where could he receive his higher education when Armenia had no institution of higher learning and the University of Gladzor was founded but 800 years later? To give an answer to this question I began my article with the translator of the "Chronikon". This was to remind the reader that before the University of Gladzor generations of university-educated Armenians, well versed in languages, had succeeded one another.

Apart from Gladzor other schools of higher learning in Ani and Haghpat were renowned for such scholars as Grigor Magistros, Hovhannes Sarkavag, Samuel Anetsi and others.

The first university in Europe was founded in the 12th century. A century later Gladzor became the first university to be established outside Europe.

Though thousands of miles away from Europe, the University of Gladzor was similar to its European counterpart as to curriculum, teaching methods and programme, and its share in the country's political and educational life.

Nearly all the subjects on the social sciences and the arts taught at the European universities formed part of the curriculum of Gladzor: astronomy, theology, medicine, scriptorial art, music, mathematics, letters, anthropology, rhetoric, painting, history, chronology, grammar, etc.

The original works (or their translations into Old Armenian) of the ancient philosophers, Byzantine theologians, Assyrian and Arab physicians, Greek grammarians were available to the students of the University.

The teaching of Armenian history and letters was based on the writings of Movses Khorenatsi, Yeznik Koghbatsi, Yeghishe, Ananya Shirakatsi, Grigor Narekatsi, Grigor Magistros as well as on the textbooks compiled by Yessai Nechetsi, Hovhannes Plooz Yerzenkatsi and other lecturers of the University of Gladzor.

Yessayi Nechetsi (born in Nich, the province of Sassoun, 1260-65) was an outstan-

(Cont. on page 3)

THE TORCH LIT AT GLADZOR

(Cont. from page 1)

around the fifth century AD, it was still necessary to go to many towns and monasteries, and to study with many masters, who specialized in fields ranging from rhetoric to mathematics.

The curriculum of Gladzor is indeed impressive. Of the sciences and related subjects (as we would classify them today) the following were offered: Astronomy, Cosmology, Medicine and Medical Pharmacology of plants, Anatomy, Algebra, and Account-Keeping.

One of the two founders of Gladzor, Yesayi Nchetzi (from Nich, in Sassoon) was a theologian and rhetorician. The other, Nerses Mshetzi of Moosh, was an expert in Greek and Latin and a skilled administrator.

copyist and later a great architect, created an illuminated manuscript of particular artistic distinction at the request of Queen Geran, wife of Levon, King of Cilicia.

It is useful to know something of the history and achievements one commemorates. But the larger significance of Gladzor is best seen from another perspective. Then, as now, the creation of a great school could not be the work of a solitary heroic figure; the resources needed were too great, and the cooperation of many was required.

Perhaps these efforts remind us of the effort to keep open the Jemaran and other schools and Seminaries in Lebanon; they should. Perhaps they remind us of the possibilities for education, and for the perpetuation of Armenian tradition in this country, where conditions are immeasurably better, in some ways, than those that faced Yesayi and Nerses, the founders of Gladzor.

ԳԼԱԶՈՐԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ

(Շար. էջ 1-էն)

Նոյն տարին ան վերադարձած է Առաքելոց Վանք՝ արդէն իբրև բացառիկ հեղինակութեան տէր անձ, եւ սկսած մանկավարժական գործի: Այդ ժամանակ է որ իրեն աշակերտած է Եսայի Նչեցին:

Ներսէս Մշեցին, քաղաքական անթոյլատու պայմաններու բերումով, Եսայի Նչեցիի եւ անոր աշակերտակից Դաւիթ եւ այլ ուսումնականներու հետ, անցած է Վայոց Ձորի Աղբերաց վանք, 1280-ին եւ վերակազմած դպրոցը՝ Պոռչեաններու տիրապետութեան տարածքի սահմաններուն մէջ, հաւանաբար «աշխարհաչէն» Պոռչ իշխանի հրահրով եւ աջակցութեամբ:

Պումբ մը պատկառելի եւ հաւատաւոր ուսումնականներ էին անոնք, որոնք Արեւմտեան Հայաստանի մէջ քրիստոնէի հայածական, եկեր եւ 1281-ին հաստատուեց էին Աղբերաց վանք, ու, ի նշան իրենց հոգեկան կապին եւ ի յիշատակ եւ ի յաւերժացումն իրենց ուսումնական նախկին օճախին, պանդխտութեան մէջ իրենց նոր ուսումնարանը անուններ էին Գլաձոր: Միթէ, իբրև իւրաքանչիւր ճակատագրի տէր եւ նկարագրի գործ ունեցող ժողովուրդի բնականներ, բնական չի՞ թուի մեզի ասիկա: Ձէ՞ որ մենք այլ, 1915-ին մեր գաղութավայրերու աւերումէն ետք, անոնց յաւերժացման համար արտահաստատեան մեր բնական տեղերը անուանեցինք մեր կորուսեալ շէնքերու եւ քաղաքներու անունով:

Ներսէս Մշեցին շահեցաւ մեծ համբաւ եւ կոչուեցաւ «Մեծ Բարունապետ»: Ան մշակեց Աղբերաց Վանքի ուսումնական ծրագիրը՝ իր աշակերտները հասցնելու համար վարդապետական աստիճանի, որ, ըստ արժանւոյն, կարենային ծառայել հայ մատենագրութեան:

Այդ նպատակին համար իր շուրջ հաւաքեց ընդունակ եւ ուշիմ աշակերտներ, յատկապէս՝ Սասունէն եւ Տարսուզն, պատրաստելու համար հոգիի եւ մտքի լուսաւորիչներ հայ ազգին:

Որակաւոր դասախօսներ ապահովեց, ուսումնական ծրագրին համապատասխան պատրաստութեամբ, «բարուն»ներ պատրաստելու մտքով:

Ներսէս Մշեցին հեղինակ է շատ մը ինքնագիր գրութիւններու, սակայն, անոր բուն արժէքը կը կայանայ հայ դպրութեան եւ գիտութեան ջանք վերարծարծելուն մէջ այն պահույն, երբ Հայաստանը գրեթէ ամբողջութեամբ գրաւուած էր մոնղոլներուն կողմէ:

Մահացաւ 1284-ին, սակայն իր լուսաւորման գործը մնաց անմեռ եւ շարունակուեցաւ մեծանուն Եսայի Նչեցիի կողմէ:

Եսայի Նչեցիի ծննդեան մասին ստոյգ ոչինչ գիտենք: 1279-ին զայն կը գտնենք Ներսէս Մշեցիին մօտ, Ս. Ղազարու վանքին մէջ, երբ հաւանաբար 15-20 տարեկան էր: Ուստի, իր ծննդեան հաւանական թուականը 1254-1259-ի միջև ըլլալու է:

Ան Սասնոյ Նիճ կամ Նիչ գաւառէն էր, որ մինչեւ 1915 թուին դեռ գոյութիւն ունէր, 80 տուն բնակչութեամբ, կէս առ կէս հայ եւ քրիտ: Մօտ 25-30 տարեկան էր, երբ գլխաւորեց Աղբերաց վանքի ուսումնարանը, որ իր օրով կոչուեցաւ Գլաձոր եւ դարձաւ համալսարան՝ բազմաճիւղ լսարաններով, խորացան եւ կայունացան ուսումնական ծրագրերը, բարձրացաւ ուսման մակարդակը եւ կոչուեցաւ «Իմաստութեան մայրաքաղաք» եւ «Երկրորդ Աթէնք»:

Նոյնիսկ Յովհան Գոնեցի դասալիք Գլաձորցին, որուն ձգտումն էր հայ եկեղեցին ենթարկել Հռոմի ազդեցութեան, Գլաձորը կը կոչէ «Համալսարան Մեծ Վարդապետին Յիսայու»: Գոնեցիի այս հաստատումը շատ յատկանշական է անով, որ ան, մէկէ աւելի առիթներով Հռոմ դաքսած եւ մօտէն ծանօթացած ըլլալով Եւրոպական ուսումնական կեդրոններուն, անոր Գլաձորը իբրև համալսարան ճանաչումն ու որակումը պէտք է հիմնուած ըլլար բաղադատական սկզբունքներու վրայ եւ կատարուած՝ հակառակորդի մերժողական դիրքերու վրայէն եւ ուրեմն՝ կրկնապէս նշանակալից:

Որպէս զի Գլաձորը իբրև համալսարան ճանաչուէր, անհրաժեշտաբար անոր ղեկավարն պէտք է ունենար իմացական եւ ուսումնական բարձր կարողութիւններ եւ այլ բարեմասնութիւններ, որպէս զի իր գլխաւորաց հաստատութիւնը վստահութիւն ներշնչէր եւ համբաւ շահէր:

Իրապէս, Գլաձորն ու իր ղեկավարը՝ Եսայի Նչեցին, հասան այնպիսի հուշակի, որ հիացում պատճառած են ժամանակակիցներուն: Անոր անունը կը գտնենք թագաւորներու, իշխաններու եւ կաթողիկոսներու անուններուն հետ միասին՝ իբրև «Արեւելեան Տան Վարդապետութեան Պոլսի», «Ամենայն Հայաստանի մեծ ուսուցչապետ եւ հոգեւոր հայր»:

Մոնղոլեան արշաւանքներու պատճառով խորշակահար եղաւ Վայոց աշխարհը, սակայն Ձաքարեան իշխանները եւ իրենց զօրապետներէն՝ Օրբելեանները, Դոփեանները եւ ինքնակեանները, որոնք իրենց քաղութեան պատճառով դարձեր էին առանձին գաւառներու տէր՝ Արեւելեան Հայաստանի մէջ, հեռատեսութեամբ մտան Մոնղոլեան տիրապետութեան տակ եւ իրենց մատուցած ծառայութեան փոխարէն, արժանացան մասնաւոր շնորհներու եւ իրենց հողամասերը զերծ մնացին աւերումներից ու կորուսումներից: Ահա ճիշդ այս բարենպաստ պայմաններու բերումը էր, որ Գլաձորի համալսարանը հիմնուեցաւ Վայոց Ձորի մէջ, իսկ անոր տնտեսական հոգատարութիւնը վերցուցին թէ՛ աշխարհիկ եւ թէ՛ հոգեւոր իշխանաւորներ, որոնց մէջ էին Պոռչեաններն ու Օրբելեանները եւ անոնց Եպիսկոպոսական Աթոռը: Իսկ Օրբելեանները ոչ միայն Գլաձորին «հասարակախումբ» բարիքներ գործեցին, այլ եւ նախանձախնդրութեամբ Հայաստանի տարբեր վայրերէն՝ յատկապէս Սասունէն եւ Մուշէն, ուսումնականներ հաւաքեցին եւ անոնց ասպնջականութիւն տրամադրեցին, գանոնք շրջապատելով գործովով:

Մէկ խօսքով, Օրբելեանները դարձան խնամակալներն ու հոգաբարձուները համալսարանին: Գլաձորի նիւթական ապահովման յաջող աղբիւրը հանդիսացաւ Միւնեաց Եպիսկոպոսական Աթոռը, որուն առաջնորդներն ու Գլաձորի համալսարանը՝ իբրև «Թորգոմեան ազգի իմաստութեան մայրաքաղաք», իսկ Նչեցին՝ «Հայկական Ազգի վարժապետ», տարին սուր եւ «գիտականօրէն», մղուած պայքար՝ Ունիթոններուն եւ Ունիթոնականութեան դէմ, այն հաստատ վճռականութեամբ, թէ՛ «Հաւան եմք ընդ մեր հարցըն ի դժոխս իջանել, եւ ոչ ընդ հոռոմոց յերկինս ելանել»:

Ունիթոնական-Միարարական շարժումը, որուն նպատակն էր հայ եկեղեցւոյ հպատակեցումը Հռոմի եկեղեցւոյ եւ հայերէն լեզուին եւ մշակոյթին լատինականով փոխարինումը, ծայր տուած էր Արեւելեան Հայաստանի մէջ եւ մեծ թափով շարունակուեցաւ Գլաձորի գոյատեւման ամբողջ շրջանին:

Գլաձորի ուսումնական ծրագիրը շատ լուրջ էր եւ ժամանակակից եւրոպական համալսարաններու ծրագրին հետ գրեթէ նոյնը: Անոր մէջ կը մտնէին.—

ա. Աստուածաբանութիւն — Ուսումնական առարկան, եկեղեցւոյ Պատմութեան հետ միասին՝ Աստուածաշունչի Հին ու Նոր Կտակարաններու քննական ուսուցումն ու իւրացումն էր, կարգախօս ունենալով՝ «Ուր ոչ է քննութիւն, եւ ոչ կատարեալ իմաստութիւն»:

բ. Գործնական Առաքիւնութիւն — Այս նիւթը կը վերաբերէր ուսումնականի բարոյական կերպարի կերտման՝ ըստ քրիստոնէական վարդապետութեան, եւ նաեւ կը կոչուէր «գործնական իմաստութիւն»:

OUTREACH

Archbishop Mesrob Ashjian Prelate

OUTREACH (USPS 426-490) is published monthly by the Prelacy of the Armenian Apostolic Church of America, 138 East 39th Street, New York, New York 10016, (212) 689-7810. Unsolicited manuscript will be considered for publication; please include a stamped, self-addressed return envelope. We reserve the right to edit articles in order to conform to space limitations. Signed articles do not necessarily reflect the policy of the Armenian Apostolic Church of America. Send all correspondence to the above address to the attention of the Editor. Printed in the United States of America, Second class postage paid at New York, N.Y. 10016.

A BRONZE LAMP FROM GLADZOR

by Igit Charibian

Archaeological diggings and extensive re-construction work were undertaken some 506 kms. to the north-east of the village of Vernashen, in the Yegheknadzor district, on the site of the monastic complex of Tanahat, where the University of Gladzor, a major educational-academic centre of mediaeval Armenia, operated during the 13th and 14th centuries. The project was launched on the eve of the 700th anniversary of the University. As a result, educational buildings, apartments, magnificent khachkars, the tombstones of the University's rectors and epigraphic inscriptions were brought to light.

In addition, metal-, stone-, gold-, and clay-made objects have also been unearthed. Most of those vestiges of material culture have been made available in fragments.

Remarkable among the finds is a bronze lamp, kept intact, which is richly decorated with pictorial engravings. The lamp under review has been cast in a mould of a wax replica. In shape it is quite similar to incense burners widely used in mediaeval Armenia but differs from the latter in size, weight and usage. Unlike incense burners the lamps were suspended by means of chains from the ceilings of the churches or were placed on altars.

The lamp discovered in Gladzor is a fine-wrought vessel with dynamic ornaments displaying apparent internal motion. The engravings are expressive, with supple forms and soft, smooth transitions. The ball-shaped body of the lamp is engraved with episodes depicting the life of Christ in the following order:

THE NATIVITY: Christ wrapped in swaddling clothes is in the middle of a stall. Two animals, probably sheep or a bull and a donkey, are bent on him. To the left of the infant Christ is the Virgin Mary in an incumbent posture, her right hand on her waist and her left hand slightly touching her breast. She is wearing a handkerchief falling down in folds on her shoulders in token of her being married. A human head is engraved on her dress. To the right of the infant is Joseph, a cloak on his shoulders, his left hand resting on his cheek and his right hand on his knee.

THE BAPTISM: Christ figures in the centre, seated amid the waves of a river; to his left John the Baptist is standing barefooted, pouring water on Christ's head. Hovering on his right is God's hand in the shape of a dove.

THE CRUCIFIXION: In the centre Christ is crucified in full length on a wooden cross, with open eyes, his placid face, uncommunicative of the surroundings, expressing no pain. He wears a long vestment with wavy ornaments. The heads of two crucified robbers are engraved on both sides of Christ. To the right, below the wings of the cross, is Evangelist John wearing a sharp-pointed hat; to the left is the Virgin Mary and representatives of the people. Still further to the left two figures are represented; they must be Pilate and Herod who had attended the Judgment of Christ.

THE ASCENSION: This engraving portrays Christ's grave (in the middle) in the form of pillars above which the ascension of Jesus with his arms upstretched to heaven is pictured. Standing to the left is a man wearing a long beard, his left hand resting on his breast. According to the legend this must be Nicodemus or Joseph of Arimathaea pleading Pilate to hand him the body of Jesus for burial. To the right of the central figure are oil-bearing women, Mary Magdalen and Mary of Jabob.

Figuring on the exterior of the bottom is Christ seated on a throne, a sceptre in his hand and a nimbus round his head.

A number of similar lamps have been discovered in Armenia. In the estimation of the specialists those lamps were made in Armenia, particularly by the coppersmiths of Ani, during the 11th and 12th centuries.

ՀԻՐ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՆԵՐ

- Ամառուան ընթացքին ունեցանք շատ մը հիւր եկեղեցականներ:
- Գերշ. Տ. Սուրեն Սրբ. Գաբարոյան, Առաջնորդ Բերիոյ թեմին, որ սրտի յաջող վիրաբուժական գործողութեան մը ենթարկուեցաւ Մոնթրէալի մէջ, Գանատա:
  - Գերշ. Տ. Ներսէս Սրբ. Բախտիկեան, որ աչքի յաջող գործողութեան մը ենթարկուեցաւ Ուաշինկթըն Տ.Ս.-ի մէջ:
  - Գերշ. Արտաւազ Սրբ. Թրքոնեան, որ պատարագեց Գէյմպրիճի Ս. Նշան, իսկ Վարդավառին՝ Թորոնթոյի Ս. Աստուածածին եկեղեցիներուն մէջ:
  - Գերշ. Զարեհ Սրբ. Ազնաւորեան, որ պատարագեց Թորոնթոյի Ս. Աստուածածին եկեղեցոյ մէջ:
  - Հոգշ. Անուշաւան Վրդ. Դանիւլեան, որ պիտի ուսանի Միացեալ Նահանգներու մէջ:
  - Հոգշ. Օշական Վրդ. Զոլոյեան, որ եկած է Ս. Յարութեան շարականներու ձայնագրութեան գործով:

GLADZOR - ALMA MATER

(Cont. from page 1)

ding intellectual of his time: grammarian, orator, teacher and theologian. He held the degree of doctor of science. He was the director ("President", to use the modern term) of the University of Gladzor for over half a century (1284-1338). Under his presidency 360 students graduated the University and were granted the doctor's degree, the team including such conspicuous scholars as Grigor Yerznkatsi, the three Hovmans (Archishetsi, Yerznkatsi and Vorotnetsi) and Mekhitar Yerznkatsi. Being the director of this major educational centre almost throughout its lifetime the people regarded Yessai Nechetsi as a statesman.

Yessai Nechetsi and other prominent intellectuals of his time were buried in the monastery of Gladzor; however, their tombs have not been identified as yet. In the past few years the board for the protection and utilization of Armenia's historical and cultural landmarks has launched excavations some five or six kilometres from the village of Vernashen, the district of Yegheknadzor, in the hope of discovering data relating to one of Armenia's oldest educational centres. These diggings may also bring to light the tombstone inscribed with the name of the founder and director of the University of Gladzor. Meanwhile the manuscripts written in the University of Gladzor by the tutors or under their supervision and stocked after their age-old ordeal in the Mashtots repository, are monuments perpetuating the memory of the illustrious tutors of the University of Gladzor.

As I leaf through manuscript number 206 of the Matenadaran I come across the luminescent picture of Toros Taronatsi who has depicted a sage of astute wisdom, with the inscription "Yessai Nechetsi" above the painting. This gives us the opportunity of seeing the face of Yessai Nechetsi. The University of Gladzor has trained a galaxy of miniaturists, and Toros Taronatsi, one of the grateful students, has perpetuated the memory of his great teacher. A number of celebrities were qualified in that school of miniaturists: the famous architect and sculptor Momik, the Artist Avag as well as Hovhannes and Matevos, well versed in architecture, sculpture and limning. The miniature accomplished in the artistic studio of the scriptorium of the Gladzor University has left an indelible mark on the history of mediaeval Armenian art.

It is evident from the manuscripts scribed in the University of Gladzor that the teachers had given much attention to calligraphy. The University's director had busied himself with copying, and mindful of not bothering his students, had also copied his own work. Ghevond Alishan, that prominent scholar of the Mekhitarist congregation, printed in "Sissakan" the slides of a number of manuscripts scribed in Gladzor. One of them is the grammar of Yessai Nechetsi copied by the author himself. Thus we have at hand Nechetsi's own writing.

Had all the manuscripts copied in the University of Gladzor reached us, our knowledge of the University would have been more perfect respecting such matters as the faculties (there have been three of them: mathematics, painting and music), the tutorial staff (about two dozen lecturers), the textbooks, the hometowns of the students (some of them had come to Gladzor even from Cilicia), the duration of studies (7-8 years), the ceremony of handling the "doctoral staff" entitling the person to the right of teaching (the students delivered their graduation speech and those who did well, were granted the doctor's degree) and many other issues.

Glory to the men of Gladzor and honour to their memory!

ԳԼՏՁՈՐԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ

(Շար. էջ 2-էն)

- գ. Փիլիսոփայութիւն — Գլաճորի մէջ ընդօրինակութիւն եւ իբրեւ դասագիրք գործածուած իմաստասիրական ձեռագրերու ճոխ քանակութիւնը նշան կրնան համարուիլ այս դասընթացքին տրուած կարեւորութեան: Այս երկիրը ոչ միայն սկզբնաղբիւրներն էին, այլեւ անոնց մասին մեկնողական գրականութիւն՝ համապարփակ բնոյթով:
- դ. Մատենագիտութիւն — Գործածուած դասագիրքն էր «Գիրք պատճառաց»ը, որ, իբրեւ մատենագիտութեան դասագիրք, նոյնպէս կը գործածուէր եւրոպական համալսարաններուն մէջ:
- ե. Եօթը Ազատ Արուեստներ — Բաղկացած էր երկու հիմնական բաժիններէ:
  1. Եռեակ. — ձարտասանութիւն, Գերականութիւն, Տրամաբանութիւն: 2. Բառեակ. — Թրուսանութիւն, երկրաչափութիւն, աստղաբաշխութիւն եւ երաժշտութիւն: Այս ուղղութեամբ Գլաճորի գործածած դասագրքերը լիովին կը համապատասխանէին Միջին Դարու եւրոպական համալսարաններու «Եօթը ազատ արուեստներու» դասընթացքներուն:
- զ. Գրչութիւն եւ Մանրանկարչութիւն. — Գլաճորի մէջ գոյութիւն ունէր գրչութեան յատուկ «չարան»: Գլաճորէն ելած են նշանաւոր մանրանկարիչ արուեստագէտներ՝ Թորոս Տարօնացի, «Աւագ»ը եւ «Մոմիկ»ը, որոնք նոյնպէս եղած են գրչութեան եւ մանրանկարչութեան դասատուներ:

Գլաճորը իր գոյութեան յիստուն եւ հնգամեայ շրջանին հասցուցած է 360-365 վարդապետական աստիճան ստացած ուսումնականներ: Վարդապետական աստիճան ստանալէ առաջ, թեկնածուն պէտք էր երեք տարի հետեւած ըլլար քահանայական կրթութեան՝ մինչեւ 14-17 տարիքը: Իսկ վարդապետական ուսումնառութեան տեւողութիւնը 7-8 տարի էր եւ լիովին կը համապատասխանէր եւրոպայի համալսարաններու վարդապետական աստիճանի տեւողութեան:

Գլաճորի վարդապետական աստիճանի ստացման համար կը կիրարկուէին հետեւեալ պայմանները. —

- ա. Պարտադիր քննութիւն՝ դասընթացքները իւրացուցած ըլլալու իբրեւ ստուգման միջոց:
- բ. Քննութիւնը տեղի կ'ունենար յատուկ անձնատեղովի առջեւ եւ աւարտականներ պարտէին աստենախօսութեան մրցոյթի դուրս գալ ատեան եւ կամ

պաշտպանել իրենց թէգերը: Գլաճորը ունէր աստիճաններ շնորհելու արարողութիւն, որ կը կոչուէր «Պսակադրութեան հանդէս» եւ տեղի կ'ունենար եկեղեցոյ մէջ:

Գլաճորի համալսարանը Միջնադարու Հայաստանի միակ ուսումնական հաստատութիւնն էր, որ ունեցած է 9 բաբունապետներ եւ, գրեթէ ասոր եռապատիկը՝ բաբուններ: Բաբունապետը՝ ուսումնապետի իմաստ ունէր, տիտղոս մը, որ կը տրուէր հմուտ եւ գիտական հեղինակութիւն ունեցող բաբուններու — վարդապետներ — որոնք ճանչցուած էին թէ վարդապետներու եւ թէ ուսումնականներու կողմէ: Ինը բաբունապետներն էին. —

Եսայի Նչեցի. — Անուրանալի հեղինակութեամբ եւ հռչակով մտաւորական, որ հիմը դրաւ Գլաճորի համալսարանին եւ զայն ձեռնհասօրէն վարեց մինչեւ իր մահը՝ 1388: Եղաւ բազմարդէին հեղինակ եւ գրեց շատ մը աշխատասիրութիւններ՝ աստուածաբանական, դասնական եւ գիտական բովանդակութեամբ:

Դաւիթ Սասնեցի. — Երկրորդ մեծ բաբունապետը, որ Եսայի Նչեցիին հետ միակը՝ կոչուած «գարապետ»: Մնացեալներն էին Գրիգոր, Մարտիրոս, Կիրակոս, Կիւրիոս, Ներսէս, Տիրատուր եւ Յովհաննէս:

Բարունը դասախօս էր, որ վարդապետական կոչումին կամ գաւազանին արժանանալու համար, հարկ է անցընէր յատուկ քննութիւններ:

Նշանաւոր բաբուններն էին. — Յովհաննէս Երզնկացի, Գրիգոր Երզնկացի, Միսիթար Երզնկացի, Սարգիս Բարունի, Յովհաննէս Արծախեցի, իսկ վերջինը եւ ամենէն նշանաւորը՝ Յովհաննէս Որոտնեցի, մեծաշունչ իմաստասէր-աստուածաբան, որ Գլաճորի ամենէն տաղանդաւոր սաներէն մէկն էր եւ անոր դադարումէն ետք՝ Սիւնիքի մէջ հիմնեց եւ կազմակերպեց Տաթեւի համալսարանը, որ, համեմատաբար աւելի ապահով պայմաններու մէջ՝ նոր փայլով պայծառացուց հայոց դպրութիւնը:

Գլաճորը, փոթորկալի ժամանակաշրջանի մը մէջ, Եսայի Նչեցիի գլխաւորութեամբ՝ տէր կանգնեցաւ ազգային մեր արժէքներուն, հայ մշակոյթը գարգացուց եւ դարձաւ Ազգ. նկարագրի պաշտպանութեան եւ յարատեւման նախանձախնդիր խոյուն: 55 անընդմէջ տարիներ շարունակ, արժանանալով սերունդներու երախտագիտութեան եւ խորունկ սիրոյն:

Խորէն Քննչ. Հապէշեան

**ՏԱՐԵԴԱՐՁ ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ
Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԵՒ
ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՏՈՒՉՈՒԹԻՒՆ**

Ընթացիկ տարուան Յունիս 3-ին, Թորոնթոյի Ս. Աստուածածին Հայց. Առաք. եկեղեցին հանդիսաւորապէս նշեց իր հիմնադրութեան Ա. տարեւարձը: Այս առիթով, եկեղեցւոյ իշխանութեանց յատուկ խնդրանքով Թորոնթո ժամանեց Թեմիս Առաջնորդը՝ Բարձր. Ս. Մեսրոպ Արքեպս. Աշճեան, որ մատոյց Սուրբ եւ Անմահ Պատարագ եւ տուաւ իր հայրական պատգամը՝ ներկայ մօտ 500-է աւելի հայորդիներուն, նոր կորով եւ ծառայութեան անսպառ եւ համբերատար ճիգ մաղթելով անոնց, որպէս օրինակ նշելով մեր դարաւոր եկեղեցիին սրբազան հայրապետներն ու անհամար նուիրեալները:

Սրբ. Հայրը վեց դպիրներ կը ձեռնադրէ Թորոնթոյի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ

Յընթացս Ս. Պատարագի, նախ կատարուեցաւ հանդիսաւոր Հայրապետական Մաղթանք՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Ս. Աթոռի գահակալ՝ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի եւ նուիրապետական միւս Աթոռներու գահակալներուն արեւելատուութեան համար: Ապա, կայացաւ դպրութեան աստիճանի տուչութիւն՝ հետեւեալ վեց պատանիներուն, որոնք տարի մը շարունակ սիրով ծառայած էին իրենց եկեղեցւոյ: — Հրաչ Ենչիրեանի, Վրէժ Համբարձումեանի, Նազո Պասթաճեանի, Յակոբ Սարգիսեանի, Յովհաննէս Քեհրայեանի եւ Վիգէն Քեհրայեանի:

Երեկոյեան, Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ շքեղ ճաշկերոյթ՝ կազմակերպութեամբ եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան եւ Կանանց Յանձնախումբին: Օրուան հանդիսավարն էր եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան ատենապետ՝ Պր. Բաբգոյի Տէր Պողոսեան, որուն հրակերով խօսք ատին, պատուոյ սեղանէն՝ Հայ Աւետարանական Համայնքի հովիւ՝ Վեր. Եսայի Սարմազեան, Հայ Կաթողիկէ Համայնքի հովիւ՝ Հոգշ. Տ. Եղիա Վրդ. Գիրէջեան, Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ հովիւ՝ Հոգշ. Տ. Ոսթակ Վրդ. Յակոբեան եւ Հայ Կեդրոնի կազմակերպութեանց եւ միութեանց ներկայացուցիչ՝ Պր. Յակոբ Ժամպազեան: Հուսկ ապա, խօսք ատաւ Առաջնորդ Սրբազանը, որ վերստին իր հայրախնամ խորհուրդներով եւ ոգեշնչող խօսքերով խանդավառեց ներկայ բազմութիւնը: Հոգեկան գոհունակութեան եւ նոր յոյսերու մթնոլորտի մը մէջ փակուեցաւ այս աղուոր օրը:

PRELACY CALENDAR OF EVENTS

- * Book Fair
  - * Nuvarsag Concert
  - * Vava S. Khatchadourian Art Exhibit, posthumous
  - * Christmas Boutique at the Prelacy
  - * Christmas Reception at the Prelacy
  - * Feast of Light, 10th Anniversary Celebration
  - * Requiem for Deceased Clergy
  - * Clergy Retreat
  - * Sts. Vartanantz Day
  - * Nuvarsag Treaty, 1500 Anniversary
  - * Paregentan Weekend
  - * Prelacy Raffle Drawing
  - * Lenten Series Lecture I, at the Prelacy
  - * Lenten Series Lecture II, at the Prelacy
  - * Musical Armenia, Carnegie Recital Hall
  - * Lenten Series Lecture III, at the Prelacy
  - * Art Exhibit at the Prelacy
  - * Palm Sunday
  - * Easter Eve Reception for College Students
  - * Easter Sunday
  - * Armenian Martyr's Day
  - * Children's Day
  - * Clergy Conference
  - * Mother's Day Luncheon, St. Regis Hotel, N.Y.C.
  - * Ladies' Guild National Association
  - * N.R.A.
- New Jersey - Oct. 12, 13, 14
N.Y.C. October 21
- N.Y.C. Friday, Oct. 26
Friday-Sunday, November 15-17
Sunday, Jan. 6, 1985, 5-9 pm.
- Saturday, Feb. 9, 1985
Sunday, Feb. 10, 1985
Tuesday, Feb. 12, 1985
Monday, Feb. 11, 1985
March 1, 1985
Fri-Sun. Feb. 15-17, 1985
Saturday, Feb. 16, 1985
Wednesday, Feb. 20, 1985
Wednesday, March 6, 1985
Sunday, March 17, 1985
Wednesday, March 20, 1985
Friday, April 6, 1985
Sunday, March 31, 1985
Saturday, April 6, 1985
Sunday, April 7, 1985
Wednesday, April 24, 1985
Green Sunday, April 21, 1985
Tuesday, May 14, 1985
- Wednesday, May 8, 1985
Thurs-Fri, May 16-17, 1985
Wed-Fri, May 15-17, 1985

**PRELACY BOOKSTORE
NEW ARRIVALS**

- The Glory of Nuvarsag**
A video message by His Holiness Catholicos Karekin II of the Great House of Cilicia, addressed to the American-Armenian Youth.
30 minutes, on VHS
Cost \$43.00, postage and handling \$2.00
- The long awaited Guide Book of Badarak
An Interpretation of the Holy Liturgy on Soorp Badarak of the Armenian Apostolic Church
by Rev. Gorun Shrikian
Pastor, St. Sarkis Church, Dearborn, Michigan
74 pages, 78 ill., including postage & handling \$5.00
- Aram Khachaturian
80th Birthday Jubilee Double Albums
With 8 page booklet and 28 photos.
Notes by Fulbright Senior Scholar Dicran Jamgochian
PIANO CONCERTO International Prize Winner, pianist Svetlana Navasardian
VIOLIN CONCERTO International Prizes Winner, violinist Ruben Aharonian
SYMPHONY No. 2 Armenia's Symphony Orchestra,
Raphael Mangasarian, conductor
Set price, including postage & handling \$19.00
- Loris Tjeknavorian
Requiem for the Massacres (Symphony No. 1)
Dedicated to the 60th Anniversary of the Armenian Genocide
- Havadamk** ("Credo" Symphony No. 2)
Dedicated to the 65th Anniversary of the Armenian Genocide
Lama Record Ltd. London
Including postage & handling \$10.00
- Aharon G. Aharonian
Intermarriage and the Armenian-American Community
Shrewsbury, MA, 1984. \$21.00
- Buschhausen
Das Evangeliar Codex 697 der Mekhitharisten Congregation zu Wien. \$150.00
- Yves Ternon, **The Armenians**
U.S.A., 1981, 368 pages. \$25.00
- Gerard Chalian & Yves Ternon
The Armenians From Genocide to Resistance
London, 1983, 130 pages, \$10.50
- William Saroyan
My Name is Saroyan
New York, 1983, 392 pages. \$22.50
- Եղիշէ Զարեց
Անտիպ եւ Զնաւարած Երկեր
պատրաստեց եւ ծանօթագրեց Անահիտ Զարեց, Երեւան, 1983, 712 էջ: \$8:25
- Մուրազյան, Գեորգ Մարգարեանի, Երեւան, 1982, 438 էջ: \$5:75
- Եղուարտի Հայաստանութեան Վաւերագրական Պատմութիւնը
Նիւ Եորք, 1980, 468 էջ: \$35:00
- SEND YOUR ORDER TO THE BOOKSTORE**
Prelacy of the Armenian Apostolic Church of America
138 East 39th St., N.Y., N.Y. 10016
Tel.: (212) 689-7810

**OCTOBER
ARMENIAN CULTURAL MONTH
BOOKFAIR**

DATE:
Friday, October 12, 1984 8:00 p.m. - 11:00 p.m.
Saturday, October 13, 1984 10:00 a.m. - 11:00 p.m.
Sunday, October 14, 1984 12:00 noon - 4:00 p.m.

LOCATION:
Sts. Vartanantz Armenian Apostolic Church,
461 Bergen Blvd. Ridgefield, N.J. Tel.: (201) 943-2950

SPONSORED BY:
The Prelacy Ladies Guild
The Prelacy Bookstore
The Hamazkaine Chapter of New Jersey

October being Armenian Cultural Month, the Prelacy Bookstore is organizing a special Bookfair for the Armenian Community.

A diverse selection of books about history, culture, literature, religion, music, art, language and cooking, both in Armenian and English will be available. A wide selection of Armenian records and cassettes will also be at hand to the delight of music lovers.

A special corner will display children's story books and educational material.

Everyone is invited and all will surely find something to please. Make this a day, for family and friends to find and share this treasure chest of books.

Public Transportation by bus from Port Authority in New York City
Take Bus No. 165 or 166 from Platform No. 62 which will take you to Bergen Blvd., Ridgefield, New Jersey.
Sts. Vartanantz Church is at 461 Bergen Blvd.

THE AMERICAN GATHERING OF THE SURVIVORS OF THE ARMENIAN GENOCIDE IN WASHINGTON D.C. APRIL 24-28, 1985 (Details to follow)